

KRYSTYNA NAJDER-STEFANIAK
*Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
w Warszawie*

DORADZTWO I TWÓRCZE ZMIANY

Zdaniem Meadowsów i Randersa po dwóch największych rewolucjach w dziejach świata, jakimi były rewolucja rolnicza i rewolucja przemysłowa, obecnie niezbędna staje się trzecia, którą nazywają Rewolucją przetrwania i piszą, iż nastąpi ona w wyniku wyobraźni, intuicji, eksperymentów i działań miliardów ludzi⁽¹⁾. Rewolucja ta musi być zasadniczą transformacją systemu, a przekształcenia opierać się będą przede wszystkim na zmianach dotyczących informacji oraz reguł i celów.

Zmiany dotyczące informacji nie muszą dotyczyć zwiększenia ilości informacji, ulepszenia statystyk czy zwiększenia pojemności banku danych. Ważne jest, że informacje popłyną innymi kanałami do innych odbiorców, dotyczyć będą innych treści i sugerować inne reguły i cele. Dysponując inną strukturą informacyjną system musi zachować się inaczej⁽²⁾. Informacja jest też podstawowym elementem usług świadczonych przez Ośrodki Doradztwa Rolniczego. Muszą one podjąć trudne wyzwanie, jakie niosą przemiany w skali kraju i zagrożenia w skali świata.

Z obszernej, interdyscyplinarnej dokumentacji przedstawionej w książce Meadowsów i Randersa, uznanej za najważniejszą książkę ekologiczną ostatnich lat, bardzo wyraźnie wynika konieczność radykalnej przemiany mentalności - metanoi⁽³⁾. Pojęcie metanoi pojawia się w filozoficznej refleksji nad kondycją człowieka i stworzonego przez niego świata⁽⁴⁾. Filozofowie muszą zaproponować

(1) D.H.Meadows, D.I.Meadows, J.Randers: *Przekraczanie granic. Globalne załamanie czy bezpieczna przyszłość?* Warszawa 1995 r., s. 195/6.

(2) j.w., s. 196.

(3) W biblii METANOIA oznaczała przemianę wewnętrzną, lub skrucę za coś co się kiedyś czyniło i z czym nie chcemy się już identyfikować. Dla starożytnych Greków metanoią oznaczała przemianę duchową w przeciwieństwie do metamorfozy dotyczącej zmiany formy.

(4) Patrz L.Kořakowski: *Uwagi wstępne. O radykalną zmianę mentalności. /w:/ Ziemia naszym domem. Praca zbiorowa pod red. Janusza Kuczyńskiego, Warszawa 1996 (pierwodruk w: Dialog and Universalism No. I 1995) oraz J.Kuczyński: Udomowienie ziemi. Interpretacja Leszka Kořakowskiego projektu metanoi (w:) Ziemia naszym domem, Warszawa 1996.*

nowy paradygmat, nową metanarrację do interpretacji faktów, wyciągania wniosków i wartościowania.

Coraz powszechniej uczeni dostrzegają, że analityczna i mechanistyczna nowożytna nauka, realizowana w oparciu o kartezjański paradygmat, doskonale nadawała się do rozwiązywania zagadnień technicznych i nie przypadkiem tak bardzo przyczyniła się do rozwoju techniki, ale wobec życia była bezradna. To z powodu proponowanych przez nią interpretacji przestaliśmy cenić i rozumieć życie. W odróżnieniu od mechanistycznego, kartezjańskiego widzenia świata, światopogląd wyłaniający się ze współczesnej fizyki i nowych teorii filozoficznych określa się jako organiczny, holistyczny i ekologiczny, a także - nawiązując do ogólnej teorii systemów - systemowy.

Z nowej wizji rzeczywistości wypływa uświadomienie sobie wzajemnych zależności łączących wszystkie zjawiska - fizyczne, biologiczne, psychiczne, społeczne i kulturowe. Wizja ta nie mieści się w obecnych granicach dyscyplinarnych i pojęciowych. Jej realizacja nie jest łatwa, wymaga twórczego działania, pokonania barier pojęciowych i instytucjonalnych, a także tych wynikających ze schematów myślenia i wartościowania, do których przywykliśmy. Twórczość staje się też niezbędna, jeśli chcemy skutecznie rozwiązywać narastające problemy naszej współczesności.

W sytuacji ogólnościowego zapotrzebowania na rewolucję przetrwania, na twórcze myślenie i twórcze rozwiązywanie problemów, w naszym kraju zaistniały zmiany, które dają szansę rozwijania przedsiębiorczości. Przedsiębiorczość może być jednak zarówno twórcza, jak i przystosowawcza. Przedsiębiorczość twórcza to taka, której rezultatem jest poszerzenie zakresu ludzkiej wolności poprzez przekroczenie granic wynikających ze schematów działania, wartościowania i interpretacji. Z przedsiębiorczością przystosowawczą mamy do czynienia wtedy, gdy inicjatywa człowieka skierowana jest na zorganizowanie sytuacji umożliwiającej aktywność własną, a czasem i innych ludzi, w granicach obowiązujących schematów działania, wartościowania i interpretacji.

Odpowiednio do tych dwóch rodzajów przedsiębiorczości należy dopasować dwa typy doradztwa. Podpowiadanie sprawdzonych metod i sposobów działania jest przydatne, gdy mam do czynienia z przedsiębiorczością przystosowawczą. Na czym powinno polegać doradztwo w przypadku przedsiębiorczości twórczej? Wydaje się ona najbardziej odpowiednia w sytuacji, gdy ulegają zmianie podstawowe założenia, którymi kierowano się formułując teorie naukowe i interpretując doświadczane fakty, a naukowcy przestrzegają, że pozostając w schemacie sprawdzonych celów i metod działania, zmierzamy ku zagładzie. W tej sytuacji doradztwo powinno być ukierunkowane nie na przekazywanie schematów bycia w świecie, który jest, lecz na rozwijaniu w człowieku zdolności i na kształceniu umiejętności pozwalających podmiotowo zaistnieć w procesie tworzenia. Czło-

wiek nie powinien uczyć się przede wszystkim instrukcji posługiwania się światem, ale jak poznawać i tworzyć świat.

Doradzając można odwoływać się do tradycyjnej wiedzy i wynikających z niej metod, które będą utrzymywać istniejący stan rzeczy albo do wiedzy i metod inspirujących do stwarzania nowego świata. To drugie jest znacznie trudniejsze, ale tylko wtedy gdy jesteśmy w stanie sprostać takiemu zadaniu, przyczyniamy się do wykorzystania pozytywnego aspektu kryzysu w jakim znalazła się nasza ekspansywna cywilizacja.

Konstruktywne własności kryzysu odkryli Chińczycy. Dostrzegali oni i rozumieli dynamikę rzeczywistości. Słowo jakim nazwali kryzys - wej-dzi - składa się z dwóch znaków niebezpieczeństwo i sposobność. Uświadomienie niebezpieczeństwa i znalezienie sposobności na poradzenie sobie z nim sprawia, iż kryzys staje się inspiracją twórczej zmiany.

Dla różnorodnych propozycji rozwiązania problemu definicji twórczości charakterystyczne jest kojarzenie twórczości z transcendencją poza sytuację w jakiej znajduje się podmiot. Jakie powinno być doradztwo pomagające w dokonaniu takiej transcendencji? Może ono polegać na podpowiadaniu wartości i kierunków aktywności oraz zapoznawaniu z metodami heurystycznymi, które sprzyjają odkryciu tego co wykracza poza strukturę sensów i znaczeń z jakiej wychodzimy. W odniesieniu do przedsiębiorczości twórczej ważniejsze od doradzania wydaje się organizowanie warsztatów i treningów kształtujących podstawy i rozwijających umiejętności niezbędne do pokonania ograniczeń, przyzwyczajęń i schematyczności.

Nie jest łatwo wydostać się spod władzy schematów myślenia i działania do których przywykliśmy. Niezbędna jest tu umiejętność refleksji pozwalająca uzyskać dystans do wiedzy, przekonań i celów. W przedsiębiorczości twórczej bardzo potrzebna jest umiejętność korzystania z intuicji, myślenia logicznego i myślenia wychodzącego poza ograniczenia narzucane przez pojęcia. Równie ważna jest też np. umiejętność abstrahowania, wykorzystywania metafor i analogii.

Treningi przygotowujące do twórczego bycia w świecie powinny przygotowywać także do swobodnego poruszania się w świecie wartości. Tworzenie świata wiąże się z ogromną odpowiedzialnością, a wiedza i umiejętności mogą obrócić się przeciw człowiekowi jeśli nie jest on mądry, tzn. jeśli nie dostrzega i nie rozumie wartości.

Zadania jakie pojawiają się przed doradztwem dostosowanym do przedsiębiorczości twórczej są bardzo trudne, nawet jeśli posłużymy się techniką w celu zwielokrotnienia oddziaływań ludzi, którzy potrafią sprostać wyzwaniom przełomu wieków. Ich realizowanie wymaga szeregu twórczych działań i przemyśleń. Warto jednak podjąć to wyzwanie istotne w kryzysowej sytuacji, w jakiej znalazła się nasza cywilizacja.